

SOCIAL ASSISTANCE AND INSURANCE OF REFUGEES IN THE REPUBLIC OF BULGARIA

Abstract: The article presents issues related to social assistance and refugee provision, housing, Bulgarian language and education, their right to work and employment. The Agency for Refugees provides assistance to the needy applicants for refugee status in solving problems of a social and psychological nature.

Author information:

Lora Rashkova

PhD in Theory of Education and Didactics
(Social Pedagogy)

✉ l.rashkova1977@abv.bg

🌐 Bulgaria

Keywords:

refugees, social assistance, housing, training, health insurance, education, labor, employment.

Въпросът за интеграцията на бежанците е част от цялостната политика на Република България, относно чужденците търсещи или получили закрила в нашата страна. Социалното подпомагане и осигуряване на бежанците, жилищното им настаняване, обучението им по български език и образование, правото им на труд и заетост е актуален и значим проблем.

Според В. Илиева [2,с.29] правата на чужденците, търсещи или получили закрила, са намерили отражение в голям брой нормативни актове, регламентиращи:

- здравното осигуряване, достъпът до медицинска помощ и безплатно ползване на медицинско обслужване по реда и размера, определен за българските граждани;
- правото на обучение в държавните и общинските училища, на децата до 18 годишна възраст, търсещи или получили закрила в Република България;
- правото на обучение във висшите учебни заведения на чужденците, получили статут на бежанец;
- правото на придобиване на българско гражданство от лице, получило статут на бежанец или убежище, при условията на чл.13 а от Закона за българското гражданство [2,с.29].

Законодателното уреждане следва да се обвърже с практически мерки в интеграцията. На първо място да се обърне внимание на проблема с жилищното настаняване на чужденците, получили закрила. Необходимо е задълбочаване на сътрудничеството с органите на местното самоуправление, инициране на съвместни проекти и програми за да бъде успешно решен този жизнено важен проблем [2,с.30].

Социално подпомагане и осигуряване на бежанците в Република България

Понятието социално подпомагане произтича от действащата законова и подзаконова уредба. В конституцията на Република България е записано в чл.51 „Гражданите имат право на обществено осигуряване и социално подпомагане. Лицата, останали временно без работа се осигуряват социално при условия и по ред , определени от закона. Старите хора, които нямат близки и не могат да се издържат от своето имущество, както и лицата с физически и психически увреждания, се намират под особена закрила на държавата и обществото”.

Общественото подпомагане има за цел:

- да подпомогне и да улесни съществуването на крайно нуждаещите се, които без помоща на другите не биха могли да посрещнат своите нужди;
- да укрепи и развие естественото чувство на взаимно подпомагане в народа.

Следователно социалното подпомагане се определя като съвместна дейност на хората, при която се поставят цели и се извършват дейности за равновесно задоволяване на основните жизнени потребности на хората. С него се разширява солидарността при улесняване, подкрепяне, спасяване, преодоляване или облекчаване на възникнали невидими, предварително неосигурени с парични вноски рискове и дефицити в съществуването на отделни лица, семейства и групи [7,с.3-4].

Социалното подпомагане намира израз в предоставяне на временна или постоянна помощ под формата на пари, натура или услуги с цел допълване на необходимите средства за живеене на нуждаещите се или за настаняване и издръжка в социални заведения [7,с.180].

Според конвенцията за статута на бежанците от 28 юли 1951г., ратифицирана със закон на Народното събрание на 22.04.1992г. договарящите държави се задължават да предоставят на бежанците, законно пребиваващи на тяхна територия, същия статут по отношение правото на социални помощи и подпомагане, както предоставения на собствените им граждани.

Съгласно Законът за бежанците, приет от Народното събрание 1999г. – по време на производство за предоставяне на статут бежанецът има право на социално подпомагане, безплатна психологическа помощ, здравно осигуряване, достъпна медицинска помощ и безплатно ползване на медицинско обслужване в обема, определен за българските граждани [5,с.51].

Агенцията на бежанците оказва съдействие на нуждаещите се кандидати за статут на бежанец при решаване на проблеми от социален и психологически характер. По време на производство за предоставяне на статут бежанците получават месечна помощ за храна в размер, при определянето на която е използван гарантиран минимален доход за Република България.

Социалното подпомагане на кандидатите за статут на бежанец се осъществява от Агенцията при условията и по реда за българските граждани. Социалните помощи се отпускат след извършване на социално интервю, което има за цел оценка на индивидуалните нужди на всеки бежанец. На нуждаещите лица се предоставят еднократни социални помощи в пари, осигурени със средства от републиканския бюджет и помощи в натура – храна, дрехи, обувки, постелъчен инвентар, получени като хуманитарна помощ от благотворителни организации като БЧК, фондация „Каритас-България” и др. [5,с.52].

Чрез помощна телефонна линия, предоставяне на хуманитарна помощ в натура – храни, дрехи, лекарства, инвалидни и детски колички на най-нуждаещите се бежанско-мигрантската служба при БЧК оказва социална и психологическа помощ.

Като цяло подпомагането на кандидатите за статут на бежанец, цели да осигури социална защита на най-уязвимите групи – болни, инвалиди, възрастни, малки деца, самотни родители и други.

За координиране усилията на организациите, работещи с бежанците Агенцията за бежанците съвместно с ВКБООН, БЧК и БХК разработиха карта за получените помощи от бежанец, в която всяка организация нанася предоставените помощи, медикаменти, социални услуги, курсове за изучаване на български език и професионална квалификация [5,с.53].

Агенцията на бежанците прекратява изплащането на месечната помощ за храна и отпускането на социални помощи от датата на връчването на решението за предоставяне на статут или хуманитарна закрила.

За да могат да получат удостоверение за самоличност, бежанците трябва в кратък срок трябва да намерят квартира и да се регистрират адресно.

Бежанците, които не разполагат с никакви доходи и средства за съществуване, биват насочани от Агенцията за бежанците и Бежанско-мигрантската служба на БЧК за регистрация в бюрата по труда и общинските служби за социално подпомагане. Агенцията за бежанците издава документи, удостоверяващи правата на бежанците със статут. Важно условие за ежемесечно социално подпомагане е регистрацията на трудоспособните бежанци като безработни в Бюрото по труда по местоживееене в едномесечен срок от датата на връчване на решението за статут [5,с.53].

Социалното подпомагане се извършва от Общинските служби за социално подпомагане при условия и по реда на българските граждани. Право на социални помощи имат граждани, включително и чужди граждани, на които е предоставен статут на бежанци, които поради своята възраст, материални, здравословни и семейни причини не могат да задоволят свои основни жизнени потребности.

Бежанците с определена група инвалидност имат право да ползват предвидените социални помощи, помощни средства за инвалиди и услуги за българските граждани, включително и инвалидна пенсия.

Бежанско-мигрантската служба при БЧК, със средства на Върховния комисар за бежанците на ООН, подпомага признатите бежанци като им предоставя информация, социални и психологически консултации по значими за бежанците въпроси, психиатрична помощ, хуманитарна помощ, интеграционна помощ която цели да подпомогне процеса на тяхното интегриране и адаптиране към условията на страната. Помоща е в размер на диференцирания минимален доход определен по правилника за прилагане на Закона за социалното подпомагане и нейният размер се намалява с 20% през втория месец следващ месеца, през който е издадено удостоверение за самоличност на бежанец. В този размер помоща се получава в течение на шест месеца, след което през следващите шест месеца тя се намалява с още 30%. Отпускането на интеграционна помощ на новопризнатите бежанци става само след внимателна преценка на тяхното семейно, имуществено и здравословно състояние и по начин съобразен с техните конкретни нужди [5,с.54].

В. Илиева сочи, че [3,с.122] непридружените малолетни и непълнолетни лица търсеци закрила лица и бежанци попадат в категорията „деца в риск“ и са обект на закрила от системата за закрила на децата на територията на Република България по смисъла Допълнителните разпоредби на Закона за закрила на детето. Форма на тази закрила е и насочването към социални услуги в общността.

Жилищно настаняване на бежанците в Република България

По време на производство за предоставяне на статут бежанецът има право на подслон и храна. В седем дневен срок след получаване на съобщение за статут бежанецът е длъжен да се яви в общината на населеното място, в която трябва да се установи за постоянно местоживееене, за да бъде вписан в регистъра на населението.

След откриване на производство в Агенцията за бежанците кандидатът за статут на бежанец се настанява в регистрационен център, където му се открива лично дело, подлага се на медицински преглед и му се издава временна карта за бежанец. След приключване на карантинния период бежанецът се настанява в приемателен център, в хотел или друго място за подслон за сметка на Агенцията за бежанците, БЧК или друга неправителствена организация. Когато бежанецът разполага с достатъчно средства може да му бъде разрешено да отседне на избран от него адрес за своя сметка. Малолетните и непълнолетни бежанци, които не се придружават от родителите си се настаняват в регистрационни или приемателни центрове или квартири. Агенцията за бежанците заплаща на наемодателите наем и режийни консумативи, средствата за които се осигуряват от бюджета на Република България и по проект, финансиран от Върховния комисар на ООН за бежанците.

След получаване на решение за статут или за предоставена хуманитарна закрила, бежанците са длъжни в определен от Агенцията за бежанци срок да напуснат регистрационно-приемателния център или предоставената им квартира и сами да осигурят жилищното си настаняване.

За да получат удостоверение за самоличност бежанците трябва да посочат постоянен адрес, тоест квартира и да са заплатили предплата за нея. Практиката показва, че голяма част от тях не разполагат с лични средства затова и някои отказват да получат решението за предоставяне на статут.

За решаване на някои тежки случаи като хронично болни, инвалиди са използвани възможностите за настаняване в заведенията за социални услуги, предвидени в Наредба № 4 от 16 март 1999г. на МТСП за реда и условията за извършване на социални услуги.

В началото на 2000г. с участието на Агенцията за бежанците, Български червен кръст, Български хелзински комитет и Представителството на ВКБООН – София е разработен проект на Програма за интеграция на получилите статут бежанци в Република България. В програмата са предвидени интеграционни мероприятия като: отпускане на помощ за интеграция - сума за покриване на разходите по първоначално устройване на бежанците със статут за срок от 3 месеца, социално и правно консултиране, медицински грижи, психологична помощ, организиране на курсове по български език, съдействие при регистрация в бюро по труда и в общинските служби за социално подпомагане, заплащане на курсове за професионална квалификация и др. [6,с.89-91].

Обучение по български език и образование на бежанците в Република България

Съгласно Закона за убежището и бежанците Агенцията за бежанците организира курсове за езиково обучение на бежанците по време на производството за предоставяне на статут [8,с.71].

Агенцията за бежанците организира в Интеграционния център за бежанци, разкрит към нейната административна сграда курсови за изучаване на български език за деца и възрастни. Продължителността на курсовете за деца е 10 месеца или общо 600 часа, а обучението на възрастните се извършва на два етапа – през първия, който е с продължителност около 4 месеца около 400 часа бежанците получават познания по езика за общуване на битово ниво. През втория етап около 600 часа обучението е насочено към придобиване на знания, необходими за продължаване на образованието в български висши учебни заведения. Обучение по български език се извършва и в Регистрационно-приемателен център за бежанци в с.Баня, Нова Загора. Агенцията за бежанците поема осигуряването на учебната база, пособията и заплащането на преподавателския труд. За самите бежанци курсовете са безплатни и незадължителни.

Признатите бежанци имат пълен достъп до курсовете по български език провеждани в Интеграционен център към Агенцията за бежанците. Бежанско-мигрантската служба при НК на БЧК също организира курсове за изучаване на български език в гр. София и гр. Пловдив, които са предназначени само за бежанци, получили статут [8,с.72-73].

В закона за професионалното образование и обучение няма изричен текст, който да се отнася до бежанците и търсещите убежище. Придобиването на основно и средно образование от кандидатите за статут на бежанец се регулира от Закона за народната просвета и Закона за професионалното образование. Възниква необходимост от организирането на вечерни курсове за изучаване на български език поради факта, че много от признатите бежанци работят за да се издържат. Бежанците със статут, които кандидатстват за придобиване на българско гражданство, могат да се явят пред комисия за признаване степента на владееене на български език към МОН.

В чл. 26 от Закона за убежището и бежанците е регламентирано, че по време на производството за предоставяне на статут бежанецът има право да продължи обучението си до завършване на средно образование по ред, установен от Агенцията за бежанците и Министерството на образованието. По отношение на непридружените малолетни и

непълнолетни кандидати за статут на бежанци, те имат право на безплатно обучение до завършване на средно образование. Агенцията за бежанците осигурява необходимите учебни пособия и нормалното протичане на учебния процес. След завършване на курс за изучаване на български език децата биват насочвани към училище в района на тяхното местоживееене. Комисия от трима учители, включително директора на училището преценяват познанията на детето по отделните учебни дисциплини и определят класа, в който може да бъде записано.

Бежанците получили статут имат право да придобият основно, средно и професионално образование при условия и по реда определени за българските граждани.

Съгласно наредба за държавните изисквания за приемане на студенти във висшите училища на Република България чужденците могат да кандидатстват за обучение при условията и по реда за приемането на българските граждани във висшите училища на Република България, ако:

- имат статут на постоянно пребиваващи на територията на Република България;
- имат статут на бежанец.

На основата на тези документи бежанците, получили статут и тези с предоставена хуманитарна закрила могат да бъдат приети и да се обучават в българските висши учебни заведения [8,с.72-73].

Здравно осигуряване и обслужване на бежанците в Република България

В. Илиева сочи, че [3,с.111] непридружените малолетни и непълнолетни лица, след като бъдат регистрирани като търсеци закрила в България имат право да ползват услугите на публичната здравна система, като техните здравноосигурителни вноски се заплащат от Държавният бюджет, съгласно чл. 40, ал. 3, т. 1 от Закона за здравното осигуряване. При проблеми със здравето непридружените малолетни и непълнолетни лица се обръщат към медицинските лица в приемателния център, в който са настанени [3,с.111].

Правото на здравно осигуряване и здравно обслужване е регламентирано в Закона за народното здраве: - Всеки български гражданин има право на достъпна медицинска помощ при условията и по реда на Закона за здравното осигуряване в лечебни заведения, сключили договор за оказване на медицинска помощ по задължителното здравно осигуряване, както и на безплатно ползване на медицинско обслужване.

Гражданите имат право на безплатно ползване на следните медицински услуги, финансирани от републиканския бюджет и от общинските бюджети:

- спешна медицинска помощ;
- стационарна психиатрична помощ;
- хемотрансфузиология;
- задължителна имунизация и задължително лечение по ЗНЗ;
- епидемиологични и противоепидемиологични проучвания и дейности;
- експертиза на трайната нетрудоспособност и професионални заболявания.

Според чл. 33 от Закона за здравното осигуряване „Задължително осигурени в Националната Здравно Осигурителна Каса са лицата с предоставен статут на бежанец или с предоставено право на убежище”.

Съгласно чл.33, ал.4 от Закона за здравното осигуряване доболничната медицинска помощ при признатите бежанци и тези в процедура, се извършва от избрания личен лекар и в съответния Диагностично-консултативен център, след като бежанецът има заплатена лична здравна осигуровка.

За бежанците в производство ежемесечната вноска се заплаща от Агенцията за бежанците със средства от републиканския бюджет.

За признатите бежанци здравното осигуряване се осъществява по чл.40, т.14 от Закона за здравно осигуряване – т.е. с лични средства. Единични са случаите, при които заплащането на

здравноосигурителни вноски за бежанци със статут се осигурява чрез републикански, общински бюджет или за сметка на работодателя чрез сключен трудов договор. Причините за това могат да бъдат ниската конкурентоспособност на пазара на труда, недостатъчни познания по български език, непознаване на законите и др.

В Агенцията за бежанците е разкрит медицински кабинет, в който се извършват дейности предвидени по Закона за бежанците. Агенцията осигурява помещенията и разходите по поддръжка на кабинета. През 2000г. Агенцията за бежанците сключва договор с Държавна болница по белодробни болести, съгласно който болницата осигурява медицинско обслужване на кабинета. В него се извършват първични медицински прегледи, взема се материал за изследване на новорегистрираните бежанци и лечение на бежанците в процедура. При необходимост бежанците се насочват към личен лекар, а тези без здравни осигуровки към специализирани кабинети: педиатър, хирург, УНГ. Помощ е оказана и на хронично болни бежанци със социално значими заболявания като туберкулоза, хипертония, исхемична болест на сърцето, захарен диабет, бронхиална астма, HIV, паразитни заболявания.

Към кабинета е изграден изолатор за настаняване на контактно болни и бежанци в особено тежко състояние, нуждаещи се от ежедневно медицинско наблюдение. Създаден е склад за лекарства към медицинския кабинет. Средствата за здравно осигуряване на бежанците в процедура се осигуряват от републиканския бюджет и с голямата финансова подкрепа на ВКБООН.

Признатите бежанци могат да получават стационарно лечение в Транспортно-медицински институт (ТМИ), съгласно договор между Национален комитет на БЧК и Транспортно-медицински институт. Медицинската техника предоставена на болницата е закупена със средства на ВКБООН. Според клаузите на договора при невъзможност да бъдат извършени определени медицински услуги ТМИ се задължава да осигури безплатното им извършване в друго болнично заведение [9,с.118-120].

Право на труд, заетост и повишаване на квалификацията на бежанците в Република България

На бежанците, които се намират в процедура за предоставяне на статут необходимостта от трудова реализация е силно изразена поради минималната социална осигуреност, която получават. В повечето случаи когато лицата в процедура нямат собствени средства за покриване на разходите за живот, те извършват трудова дейност. Бежанците са принудени да извършват основно нелегална или полулегална трудова дейност, тъй като възможностите за намиране на работа чрез специализирани институции са ограничени и процедурата по издаване на разрешителни за работа е бавна.

По време на производство за предоставяне на статут бежанецът има право да извършва трудова дейност, организирана от Агенцията за бежанците, съгласно Закона за убежището и бежанците. На този етап бежанците в процедура, осъществяват трудова дейност в Центъра за интеграция на бежанци в професионалните кабинети по шев, плетиво, електротехника, художествени занаяти и в социалните кабинети.

С придобиването на статут на бежанец бежанците получават равностойни права с българските граждани в сферата на труда. Трудовото законодателство на страната регулира трудово-правните им отношения.

В условията на пазарна икономика признатите бежанци трябва да си търсят и намират сами работа, така както и българските граждани.

Според Инструкция № 1 за регистрация на лицата по реда на Закона за закрила при безработица и насърчаване на заетостта бежанците, получили статут на бежанец имат право на регистрация в Бюрата по труда.

В условията на стагнация на икономиката и растяща безработица трудностите са големи както за българските граждани, така и за бежанците от гледна точка на свитото предлагане на работни места. Проблемите на хората със статут на бежанец са значително повече поради следните причини:

- като чужденци имат езикови проблеми и с ускоряване на процедурата за решение за статут от 3 до 6 месеца, те не успяват да овладеят българския език добре;
- при търсене на работа възможностите им да получат помощ от близки и познати са много по-ограничени, отколкото за българските граждани;
- бежанците нямат натрупан трудов опит в България и при равни други условия е нормално работодателят да предпочете хора с трудов стаж и добро познаване на местната обстановка;
- голяма част от бежанците не могат да представят документи за завършено образование и придобита квалификация.

Агенцията за бежанците е предоставила възможност на получилите статут бежанци да извършват трудова дейност в Центъра за интеграция на жени-бежанки под формата на отговорници на професионалните кабинети в центъра, предоставила е базата на центъра за развитие на малък бизнес на завършилите професионални курсове по шев, плетиво, фризьорство и козметика.

Бежанско-мигрантската служба към Българския червен кръст подпомага признатите бежанци като организира курсове по български език за признатите бежанци, разделени по курсове за начинаещи и за напреднали и изработва проекти, с които се стреми да създаде временна заетост на най-уязвимите групи сред бежанците. Например такъв проект е „Малък доходоносен бизнес за признати жени-бежанки”, работещи в областта на шева [1,с.105-107].

Центърът за интеграция на жени бежанки е създаден през 1997г. с финансовата подкрепа на ВКБООН в помощ на жените бежанки със специфични проблеми, свързани с емоционална раздяла, с трудно адаптиране към новата битова и културна среда.

Създаването на Центъра за интеграция на жени бежанки има за цел:

- адаптация на бежанците чрез обучение по български език;
- база за професионална квалификация и чиракуване на бежанците в професии, с които могат да се реализират успешно и да се издържат сами;
- база за развитие на малък самостоятелен бизнес в областта на услугите – шев, плетиво, козметика, фризьорство и др.;
- развитие на творческите заложби на децата бежанци;
- център за социални контакти на жените бежанки и семействата им;
- оказване на психологическа помощ и подкрепа.

Интеграционният център се ползва от жените бежанки, от бежанците със статут в Република България и от всички включени в програмите за изучаване на български език и професионална квалификация. В Центъра се провеждат и професионални курсове по шев и дизайн на облеклото, фризьорство, козметика, плетачество, електротехника. В последствие в неговата база бежанките чиракуват и доразвиват придобитите в тях умения. Центърът за интеграция разполага и със социални клубове за деца и възрастни. Това са места за свободното време, почивка, игри, занимания. Оборудвани са с видеотехника и детски игри. Проблемите на Центъра за интеграция на жени-бежанки са свързани главно с финансирането. Дейността в тях се поддържа благодарение на предоставени дарения и безвъзмезден труд от неправителствени организации [4,с.108-110].

Заклучение: Агенцията за бежанците оказва съдействие на нуждаещите се кандидати за статут на бежанец при решаване на проблеми от социален и психологически характер. По време на производство за предоставяне на статут бежанецът има право да извършва трудова дейност,

организирана от Държавната агенция за бежанците, съгласно Закона за убежището и бежанците. Бежанците получили статут имат право да придобият основно, средно и професионално образование при условия и по реда определени за българските граждани. Чужденец с предоставен статут на бежанец придобива права и задължения на български гражданин, с изключение на: правото да участва в избори за държавни и местни органи, да бъде военнослужещ, да заема длъжности, за които със закон се изисква българско гражданство и други ограничения, предвидени със закон.

References:

1. Aloyo, A., Pravo na trud, zаетost i povishavane na kvalifikatsiyata na bezhantsite, Sbornik ot izsledvaniya i dokumenti pod redktsiyata na Predstavitelstvoto na VKBOON v Sofia "Mezhdunarosna konferentsiya po programa za integratsiya na bezhantsite v Bulgaria", Sofia, 2000.
2. Ilieva, V., Normativen analiz na ponyatiyata "bezhanets", „dete bezhanets“ i „bezhanska valna“, Universitetsko izdatelstvo „Ep. K. Preslavski“, Shumen, 2018.
3. Ilieva, V., Sotsialna identifikatsiya na detsata bezhantsi v Bulgariya, Universitetsko izdatelstvo „Ep. K. Preslavski“, Shumen, 2018.
4. Kocharova, M., Tsentur za integratsiya na zheni bezhanki, Sbornik ot izsledvaniya i dokumenti pod redktsiyata na Predstavitelstvoto na VKBOON v Sofia "Mezhdunarosna konferentsiya po programa za integratsiya na bezhantsite v Bulgaria", Sofia, 2000.
5. Radeva, M., Vulchanova, T., Sotsialno podpomagane i osiguryavane na bezhantsite, Sbornik ot izsledvaniya i dokumenti pod redktsiyata na Predstavitelstvoto na VKBOON v Sofia "Mezhdunarosna konferentsiya po programa za integratsiya na bezhantsite v Bulgaria", Sofia, 2000.
6. Radeva, M., Zhilishtno nastanyavane na bezhantsite, Sbornik ot izsledvaniya i dokumenti pod redktsiyata na Predstavitelstvoto na VKBOON v Sofia "Mezhdunarosna konferentsiya po programa za integratsiya na bezhantsite v Bulgaria", Sofia, 2000.
7. Stoykov, Ts., Sotsialno podpomagane, Sofia, 1999.
8. Vulchanova, T., Obuchenie po bulgarski ezik i obrazovanie na bezhantsite, Sbornik ot izsledvaniya i dokumenti pod redktsiyata na Predstavitelstvoto na VKBOON v Sofia "Mezhdunarosna konferentsiya po programa za integratsiya na bezhantsite v Bulgaria", Sofia, 2000.
9. Yankulov, C., Zdravno osiguryavane i obsluzhivane na bezhantsite, Sbornik ot izsledvaniya i dokumenti pod redktsiyata na Predstavitelstvoto na VKBOON v Sofia "Mezhdunarosna konferentsiya po programa za integratsiya na bezhantsite v Bulgaria", Sofia, 2000.